

Auswärtiges Amt

Generalkonsulat der
Bundesrepublik
Deutschland
Donezk/Dienstsitz Dnipro

Розширення прав та можливостей жінок в Україні

РЕОМ

РЕГІОНАЛЬНЕ
ОБ'ЄДНАННЯ
МОЛОДІ

RUNY

REGIONAL
UNION
OF YOUTH

Розширення прав та можливостей жінок в Україні. Навчальний посібник. Колектив авторів, - Київ, 2016. - 62 с.).

Посібник розроблено та адаптовано творчим колективом ГО «РЕОМ», групою українських та міжнародних експертів із захисту прав жінок, протидії дискримінації та просування гендерної рівності. В посібнику використані матеріали досліджень ГО КВУ та Інституту масової інформації. Дизайн – студія Imasters.

© «Регіональне Об'єднання Молоді», 2016 рік.

Зміст

Найпоширеніші фемінітиви	5
Україна у світових рейтингах гендерної рівності	6
Декларативність законодавчих гарантій в сфері гендерної рівності	8
Дискримінаційні положення і практики у законодавстві	12
Політичне представництво жінок в Україні	17
Гендерна ситуація в українській політиці на прикладі місцевих виборів 2015 року	19
Порушення прав жінок, що входять до категорії внутрішньо переміщених осіб	33
Просування гендерної рівності в Україні: позитивні законодавчі кроки та громадські ініціативи	35
Українські ЗМІ дискримінують жінок? Дослідження IMI	38
Ґендерно-орієнтоване бюджетування	54
Принципи ґендерно-орієнтованого бюджетування	56

Законодавство ґендерно-орієнтованого бюджетування

58

Рекомендації

60

Найпоширеніші фемінітиви

Зі суфіксом -к-

Агентка Архітекторка Біоенергетичка Ветеринарка Викладачка Виступантка Депутатка
Дизайнерка Директорка Дисертантка Докторантка Екстатичка Завідувачка Канцлерка Керівнича
Космонавтка Лауреатка Лідерка Композиторка Міліціонерка Містичка Отаманка Піратка Президентка
Прем'єрка Програмістка Продюсерка Професорка Редакторка Регісерка Рухівка Сенаторка-демократка
Словникарка Співдиректорка Прес-секретарка Фанка Фанівка Фотографка Юристка

Зі суфіксом -ин-

Борчиня Видавчиня Ворогиня Інокія Мистиня
Мовчиня Продавчиня Шефиня Фахівчиня
Філологиня Фотографиня Членкиня

Зі суфіксом -ес-

Критикеса Фотографеса

Зі суфіксом -иц-

Вродливиця Достойниця Детективщиця Керівниця
Мисливиця Незайманиця Оскароносиця Перегонниця
Переможниця Речниця Співзасновниця

Україна у світових рейтингах гендерної рівності

Складно вимірюваний показник гендерної рівності (поряд із такими показниками, як верховенство права, демократія тощо), тим не менше, може бути підданий оцінці, на підставі якої авторитетні міжнародні організації періодично

Чоловіки та жінки застібають одяг на різні сторони:

***Чоловічий одяг направо,
Жіночий наліво.***

Але хто сказав, що від цього вигляд одягу змінюється?

складають відповідні рейтинги. У 2016 році, зокрема, було опубліковано *The Global Gender Gap Report*, який визначає індекс гендерного розриву. Це глобальне дослідження країн

світу за показником рівноправності статей за версією Всесвітнього економічного форуму. Вимірювання відбувається за чотирма ключовими, на думку укладачів, сферами:

- Економічна участь і кар'єрні можливості
- Освіта
- Здоров'я і виживання
- Політичні права і можливості

У топ-10 країн за індексом ґендерної рівності увійшли Ісландія, Норвегія, Фінляндія, Швеція, Ірландія, Руанда, Філіппіни, Швейцарія, Словенія та Нова Зеландія. Україна зайняла 67 місце серед 142 країн, погіршивши власний рейтинг 2015 року на 11 пунктів, коли вона посідала 56 місце.

За ще одним рейтингом – Індексом гендерної нерівності, що відображає такі аспекти людського розвитку, як репродуктивне здоров'я, економічний статус та розширення прав і можливостей жінок у порівнянні з чоловіками, – Україна посідає 83 місце серед 150 країн.

Декларативність законодавчих гарантій в сфері гендерної рівності

Незважаючи на наявність профільних законів України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», «Про попередження насильства в сім'ї» тощо, їх норми залишаються переважно декларативними. Можна виділити наступні причини:

➤ **низька обізнаність жінок** (особливо в сільській місцевості) із міжнародними стандартами у сфері захисту від гендерної дискримінації. Жінка часто не розуміє, що її права було порушено, особливо якщо йдеться про випадки дискримінації. За майже 10 років дії ЗУ «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» лише в 145 судових актах міститься посилання на цей закон, при цьому в переважній більшості справи ініційовано державними контролюючими органами (здебільшого – у випадках реагування

на факти вказівки статі працівника в оголошеннях про наявність вакансії), а не самими жертвами дискримінації;

➤ **невміння представників юридичної професії**, у тому числі суддів, ідентифікувати ті випадки, коли порушення прав та законних інтересів жінки стає наслідком дії дискримінаційних положень законодавства або гендерно-нейтральних законодавчих актів, які на практиці призводять до дискримінаційних наслідків. Опитування у 2015 році суддів щодо їх обізнаності з міжнародними документами в сфері прав людини, показало, що 100% суддів знають Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод; 70% знають лише цю Конвенцію і не ознайомлені зі змістом інших міжнародних документів; лише 3% – ознайомлені з усіма основними документами в сфері прав людини, у тому числі із ще нератифікованою, але підписаною *Конвенцію про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами*. Судді зазначили також, що застосовують у своїй практиці тільки Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, оскільки національне законодавство

достатньо для вирішення судових справ. Опитування також виявило переконаність переважної більшості суддів в тому, що в Україні не існує дискримінації за жодною ознакою.

Крім того, судді вказували, що не можуть в своєму рішенні робити висновок про наявність дискримінації, якщо сам позивач не посилається на це. Судді вважають, що у даному разі діє правило про їх зв'язаність позовними вимогами (вони не можуть вийти за межі вимог позивача, і оскільки сам позивач на дискримінацію не посилається, це означає, що і суд не може розглядати справу в цьому контексті). На нашу думку, питання дискримінації не є питанням позовної вимоги. Це питання правильної кваліфікації юридичної ситуації. Навіть якщо жертва дискримінації заявляє про порушення свого права, не посилаючись при цьому на те, що таке порушення стало результатом дискримінації, це не зв'язує суддю в тому, щоб надати правильну юридичну кваліфікацію.

➤ ***сприйняття текстів міжнародних документів як абстрактних конструкцій, які не пропонують конкретних моделей вирішення реальних життєвих ситуацій***

До викладеного слід додати необхідність більш уважного ставлення вищих посадових осіб до того, які сигнали вони подають суспільству щодо ролі чоловіків і жінок в суспільстві. Так, наприклад, президент України, представляючи, нову очільницю одеської митниці, охарактеризував її не з точки зору професійних навичок, а як *«молоду, красиву і дуже активну жіночку»*.

Дискримінаційні положення і практики у законодавстві

Серед найбільш яскравих прикладів законодавчих положень, що призводять до гендерної нерівності, можна назвати такі:

➤ ***В Україні заборонено використовувати працю жінок вночі.***

Хоча ця заборона сягає 1919 року, коли радянський законодавець намагався виключити можливість знаходження жінки в нічний час з особами чоловічої статі, з якими вона не перебуває в родинному зв'язку, вона продовжує зберігатися в нашому законодавстві, а з її законністю погоджуються 90% опитаних суддів. Втім, в парламенті знаходиться на розгляді проект нового Трудового кодексу, який містить заборону залучення до роботи в нічний час тільки вагітних жінок.

➤ ***Більш 500 видів робіт є забороненими для жінок.***

В Україні продовжує діяти «Перелік важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок». Включаючи в себе понад 500 видів таких робіт, Перелік не став «мертвою нормою» – суди продовжують його застосовувати, що призводить до порушення прав жінок на працю.

➤ ***Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» щодо удосконалення пенсійного забезпечення».*** Законом передбачено продовження до 1 січня 2022 р. терміну обмеження права звернення за призначенням пенсії жінок, яким виповнилося 55 років, щодо дострокового виходу на пенсію за віком, за наявності страхового стажу не менше 30 років та за умови звільнення з роботи. Пояснюючи продовження терміну дефіцитом бюджету Пенсійного фонду України, держава, таким чином, ставить соціальні права жінок (право на пенсію) під загрозу порушення, обмежуючи право через економічний фактор. У даному разі постає питання про те, чи може здобувати перевагу

економічний фактор, коли йдеться про намір парламенту відновити соціальну справедливість? Адже жінки, яким виповнилося 55 років і які мають страховий стаж не менше 30 років, працювали в умовах, коли попереднє законодавство гарантувало їм можливість виходу на пенсію в 55 років. Аналогічні загрози має ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення», яким передбачено поетапне підвищення на 5 років пільгового пенсійного віку для жінок.

➤ **Чинна норма ЗУ «Про індексацію грошових доходів населення»**, згідно з якою «проведення індексації грошових доходів населення здійснюється в межах фінансових ресурсів бюджетів усіх рівнів на відповідний рік». Це положення надало можливість бюджетним установам у 2015 році відмовитися від індексації грошових доходів їх працівників, більшість із яких становлять жінки, що призвело до непрямой дискримінації жінок. Непрямою дискримінацією в даному випадку є ситуація, коли гендерно-нейтральне законодавство призводить до негативного ефекту, який в першу чергу зачіпає жінок в умовах високого рівня інфляції.

Зазначені недоліки законодавства посилюються недосконалою системою проведення гендерної та анти-дискримінаційної експертиз проектів нормативних актів. На сьогодні ці види експертиз проводяться паралельно, але – різними органами, за різними процедурами і жодним чином не узгоджені одна з одною. Гендерна експертиза, наприклад, проводиться Мінюстом та охоплює в середньому шість законодавчих актів щорічно. У 2015 р., наприклад, такими актами стали закони «Про курорти», «Про туризм», «Про інноваційну діяльність», «Про індексацію доходів» тощо. Анти-дискримінаційна експертиза проводиться юридичною службою органу виконавчої влади, через що отримати систематизовану інформацію про її результати немає можливості.

На практиці це призводить до випадків, коли суди відмовляються розглядати посилання сторони у справі на дискримінаційний характер припису нормативного акту. Аргументом для такої відмови стає той факт, що відповідний нормативний акт проходив анти-дискримінаційну чи гендерну експертизу, а отже, презюмується його відповідність вимогам принципу недискримінації.

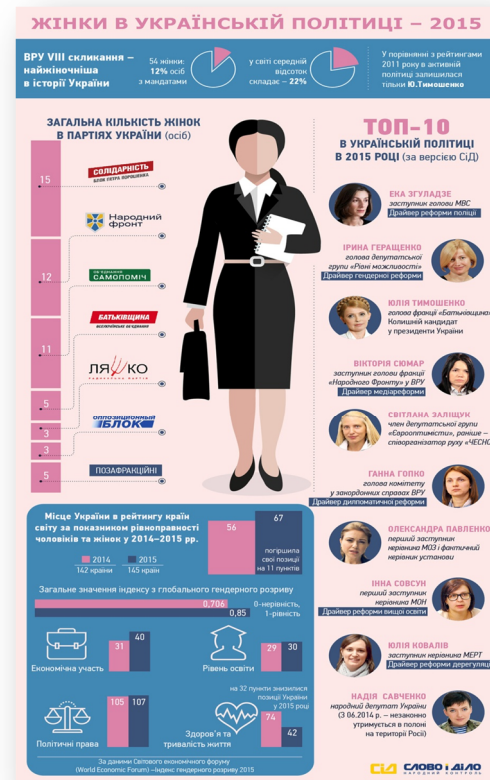
Необхідно також зазначити, що Україна в умовах військового конфлікту відступила від низки зобов'язань в сфері прав людини. Проте суди та інші державні органи, до повноважень яких входить захист прав громадян, мають орієнтуватися на те, що Заява про відступ від зобов'язань не звільняє державу від обов'язку обґрунтувати співрозмірність між заходами, що вживаються, і метою, яка при цьому переслідується.

Політичне представництво жінок в Україні

У 2015 році до Закону України «Про місцеві вибори» було внесено норму, яка висуває вимогу представництва осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах не менше 30% загальної кількості кандидатів у виборчому списку. Як свідчать результати гендерного моніторингу місцевих виборів 2015 року, переважна більшість партій дотрималась квоти при формуванні списків кандидатів до обласних рад, м. Києва та міст-обласних центрів. В

середньому, рівень представництва жінок в списках до обласних рад по всій Україні дорівнював 29,6%, а до міських – 32,1%. За даними 22 обласних рад жінки у них склали 15%, а у міських радах – 18,1%. *Поріг в 30% було подолано лише в одній міській раді та в жодній з обласних рад.* Такі показники не є пропорційними до представництва жінок у виборчих списках, що свідчить про неготовність політичних партій реально підтримувати жінок на виборах. Керівні органи партій жінки очолюють тільки у 12,8% обласних осередків. *З 214 депутаток міських рад та 252 депутаток обласних рад, обраних за результатами виборів, лідерами партійних списків було лише 6,1% 5,9% жінок відповідно).*

Крок вперед

Гендерна ситуація в українській політиці на прикладі місцевих виборів 2015 року

Це перші вибори в Україні, що проходили за існування ґендерної квоти у виборчому законодавстві. Квота була запроваджена одночасно зі зміною виборчої системи. 14.07.2015 року, за три місяці до виборів, був прийнятий Закон України «Про місцеві вибори». За новою системою, вибори до депутатів обласної, районної, міської та районної у місті рад проводяться за пропорційною виборчою системою в багатомандатному виборчому окрузі за виборчими списками місцевих організацій політичних партій із закріпленням кандидатів за територіальними виборчими округами, на які поділяється багатомандатний виборчий округ.

Попередні чергові місцеві вибори проходили у 2010 р. За статистичними відомостями Центральної виборчої комісії, на виборах 2010 р. жінки отримали 46,8% мандатів у

місцевих радах всіх рівнів. Також жінки були обрані на 27,6% посад голів усіх рівнів¹.

Ґендерна статистика ЦВК не розділена по радах та головах різного рівня, що створює враження збалансованого представництва.

В той же час, в Україні існує тенденція – чим вищий рівень представницького органу, тим менше жінки представлені серед депутатів. За даними NDI2, станом на 1 січня 2013 р. у 27 регіонах жінки становили 12% в обласних радах, 23% в районних радах, 51% у сільських радах і 46% у селищних радах.

Так само, чим більший населений пункт, тим рідше жінок обирають на посаду голови. На рівні міст зі спеціальним статусом (Київ та Севастополь) та міст-обласних центрів, з 1991 р. жінок тільки двічі обирали на посаду міського голови (Житомир, 1996 р., та Херсон, 1994 р.).

Участь жінок і чоловіків в адмініструванні виборів

Центральна виборча комісія (ЦВК) складається з 15 осіб, 6 з них (або 40%) – це жінки. В тому числі, жінки займають посади одного з двох Заступників Голови Центральної виборчої комісії (Жанна Усенко-Чорна), а також Секретаря Центральної виборчої комісії (Тетяна

Представництво жінок у виборчих комісіях

При поданні до складу територіальних виборчих комісій (ТВК) вищого рівня, партії надавали перевагу чоловікам

Лукаш).

Жінки достатньо представлені у найвищому органі адміністрування виборів в Україні. Однак, строк повноважень більшості членів ЦВК, і в тому числі 5 з 6 жінок-членів, закінчився. Вони можуть бути в будь-який момент звільнені Верховною Радою за поданням Президента.

Щодо ґендерного складу територіальних виборчих комісій (ТВК), існує певний дисбаланс. Для України є традиційним, що цю роботу виконують переважно жінки. Так, на місцевих виборах 2010 р. жінки займали 68% посад в ТВК.

В середньому, в ТВК всіх рівнів 73,5% посад займають жінки. Середні показники представництва жінок на керівних посадах відповідні: 70% серед голів, 68% серед заступників голів, 87% серед секретарів.

Однак, такі середні показники складаються з двох різних груп ТВК – умовно «ТВК вищого рівня» та «ТВК нижчого рівня».

При поданні до складу ТВК вищого рівня, партії надавали перевагу чоловікам через

ґендерні стереотипи.

За результатами ж призначення Центровиборчком керівного складу цих ТВК з числа осіб, відібраних жеребкуванням (50% жінок та 50% чоловіків), виявилось, що 61% посад голів обіймають чоловіки, так само як 59% посад заступників голів.

Роль партій у сприянні рівним можливостям участі жінок і чоловіків у виборах

За існуючої виборчої системи без можливості самовисунення кандидатів до обласних та міських рад ключовою є роль партій та місцевих партійних осередків у пропорційному висуванні, організаційній та фінансовій підтримці кандидатів обох статей. Партійні осередки затверджують кандидатів, визначають лідерів списків, розподіляють виборчі округи, розпоряджаються виборчими фондами.

ґендерний баланс в керівних органах партій

Був проведений аналіз ґендерного складу керівництва обласних осередків партій, які висували списки кандидатів до відповідних обласних рад.

Аналіз було здійснено на основі відкритих даних по 10 областях: Житомирській, Запорізькій, Кіровоградській, Сумській, Полтавській, Харківській, Хмельницькій, Чернігівській, Чернівецькій та Черкаській. Типовою є ситуація, коли серед 15 обласних осередків політичних партій тільки один очолює жінка (Сумська область).

Загалом по 10 областям, з 141 обласних осередків, жінки очолюють 18 (або 12,8%).

Місцеві організації партій підпорядковуються центральним органам партій.

Серед 123 партій, що взяли участь у місцевих виборах, тільки в 23 випадках центральні органи партії очолює жінка, або жінка є одним з керівників (17,4%).

Політичним партіям слід бути більш відкритими до залучення жінок до керівних органів партії як на центральному рівні, так і на рівні місцевих осередків. Активна участь жінок у внутрішньопартійній діяльності в перспективі сприятиме ширшому представництву жінок і у місцевих радах.

Дотримання норми про ґендерну квоту в статутах партій

З 132 партій, що брали участь у місцевих виборах, тільки 51 (або 38%) розміщують свій

статут у вільному доступі. Серед опублікованих статутів, 13 (або 25%) враховують норму про квоту в списках кандидатів до Верховної Ради. Слід звернути увагу, що в тих випадках, коли є інформація про дати внесення змін до статутів, партії включили цю норму своїх до статутів вже після парламентських виборів 26 жовтня 2014, хоча відповідна вимога в Законі «Про політичні партії» запроваджена за рік до виборів, в листопаді 2013 р.

Жоден з доступних статутів політичних партій – учасників місцевих виборів не враховує норму про квоту в списках кандидатів до місцевих рад.

Включення до статутів

норми про квоту із значним запізненням, або її не включення, викликані браком механізму, що стимулював би партії вносити відповідні зміни.

В Україні загалом зареєстровано 313 політичні партії. 20 з них зареєстровані після запровадження норми про обов'язковість положення про квоту на місцевих виборах в статутах партій, тобто після 14 липня 2015 р.

З 20 нових партій тільки одна політична партія розміщує свій статут у вільному доступі. Статут містить тільки норму про квоту щодо парламентських виборів.

Закликаємо політичні партії вносити зміни про квоту на місцевих виборів до статутів відповідно до вимог Закону «Про політичні партії» та встановлювати для себе вищі стандарти – на рівні 40% квоти.

Рекомендуємо Управлінню реєстрації громадських формувань відмовляти в реєстрації політичним партіям, що не дотримуються норми закону і не включають до статутів норму про квоту, а територіальним управлінням юстиції не реєструвати місцеві осередки партій, чий статут не відповідають вимогам Закону «Про політичні партії».

Також слід звернути увагу, що відсутність у громадян та громадського суспільства доступу до статутів партій-учасників виборчого процесу є несприятливим для формування свідомого волевиявлення та проведення громадського моніторингу.

Рекомендуємо Центральній виборчій комісії публікувати статuti на сайті ЦВК в розділі «Перелік політичних партій, якими прийнято рішення про участь їх місцевих організацій у місцевих виборах».

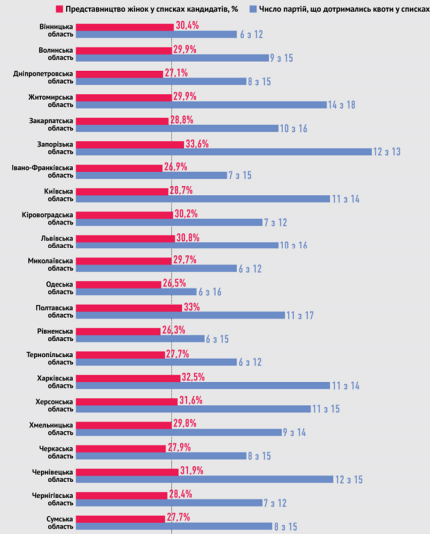
Участь жінок у виборах до обласних та міських рад

Повторна участь у виборах

В середньому, серед 118 жінок-депутаток балотувались 81 особа, або 68,6%. Серед 543 чоловіків-депутатів, балотувались 322 осіб, або 59,3%. В середньому, жінки-депутатки міських рад частіше балотувались повторно. Це свідчить про інтерес жінок до участі в політичному житті.

Представництво жінок у списках кандидатів до обласних рад

Узагальнені дані по списках всіх партій

Комітет виборців України

Дотримання квоти в списках кандидатів до міських рад

В середньому, рівень представництва жінок в списках до міських рад м. Києва та міст-обласних центрів по всій Україні дорівнював 32,1%. З 17278 зареєстрованих кандидатів, 5545 були жінками.

Така ситуація була характерною для кожної окремої міської ради. Крім Івано-Франківська (29,7%), Рівного (28,5%) та Черкас (27%), загальний рівень представництва жінок серед кандидатів в депутати дорівнював або перевищував 30%.

Серед лідерів – Дніпропетровськ (36%),

Чернігів (35,5%), Херсон (35,2%) та Полтава (34,2%).

Водночас, слід відзначити, що навіть лідери не мають значного перевищення квоти.

Норма про квоту була дотримана у 310 списках з 430, тобто у переважній більшості.

Дотримання квоти в списках кандидатів до обласних рад

В середньому, рівень представництва жінок в списках до обласних рад по всій Україні дорівнює 29,6%. Норма про квоту була дотримана у 195 списках з 318, тобто у переважній більшості.

Порівняно зі списками до міських рад м. Києва та міст-обласних центрів, партії рідше дотримувались квоти — вона дотримана в 61% списків до обласних рад проти 72% списків до міських рад.

Загальний рівень представництва жінок в списках до обласних рад також є нижчим — 29,6% проти 32,1% у списках до міських рад.

Жінки – лідери списків

З 318 списків кандидатів до обласних рад, тільки 28 списків очолювали жінки, що складає

8,8%. З 480 списків кандидатів до міських рад м. Києва та міст-обласних центрів, тільки 58 списків очолювали жінки, що складає 12,1%. Загалом, з 748 списків, жінки очолили 86 (або 11,5%). Такий показник не є пропорційним до представництва жінок загалом у списках (30,8%). Це може свідчити про неготовність партій до висування та підтримки жінок-лідерів.

З 132 партій, що взяли участь у виборах, тільки 34 висували жінок як лідерів списків до обласних рад чи рад м. Києва та міст обласних центрів.

18 партій висунули 3 і більше жінок-лідерів списків.

Агітація на підтримку жінок-кандидаток

На початку виборчої кампанії, зовнішня агітація на підтримку

жінок-кандидаток (плакати, білборди) велась в м. Київ та 8 обласних центрах з 21: Дніпропетровську, Житомирі, Запоріжжі, Кіровограді, Львові, Миколаєві, Полтаві, Тернополі та Черкасах. Загалом, в просторі зовнішньої політичної реклами жінки займали ледь 10% від простору чоловіків-кандидатів (з розрахунку кількості білбордів). Інші форми агітації на підтримку жінок — зустрічі, організація концертів, розповсюдження друкованої продукції були скоріше виключенням.

Порівняно з початком виборчої кампанії, з середини жовтня агітація на підтримку жінок-кандидатів стала більш помітною в усіх областях. Втім, така агітація не була пропорційною агітації на підтримку кандидатів чоловіків.

Більш пропорційною агітація на підтримку жінок-кандидаток була в 12 містах-обласних центрах: Вінниці, Луцьку, Львові, Житомирі, Миколаєві, Одесі, Рівному, Херсоні, Хмельницькому, Черкасах, Чернігові, Сумах.

Загалом присутність жінок-кандидатів у зовнішній рекламі (білборди, плакати, реклама в ЗМІ, агітаційні намети тощо) сягає рівня 15 % від кандидатів загалом.

Присутність жінок-кандидатів у зовнішній рекламі не була пропорційною їх представництву у списках (в межах 26 — 36%).

Значна частина партійної агітації присвячена кандидатам — лідерам списків, а жінки серед них дуже мало представлені, тож можна закликати партії в майбутньому не обмежуватись формальним виконанням квот при реєстрації списків кандидатів, а надавати пропорційну фінансову та організаційну підтримку всім кандидатам.

Переважна більшість політичних партій не робили спеціальних зусиль для представлення жінок зі своїх списків до місцевих рад. Жінки представлені тільки в контексті презентації списків загалом.

Деякі тенденції у веденні агітації на підтримку жінок-кандидаток: білборди та великі рекламні конструкції з персоніфікованою рекламою переважно використовувались на підтримку чоловіків; агітація із використанням дешевших носіїв – газет, листівок, плакатів, а також соціальних мереж, зустрічей – була більш пропорційною; в деяких регіонах жінки активніше проводили агітацію за принципом «від дверей до дверей».

Порушення прав жінок, що входять до категорії внутрішньо переміщених осіб

Експертами, які працюють з цією проблематикою, відзначається, що українські ЗМІ постійно, добровільно чи мимоволі, ігнорують проблеми жінок, які перебувають у зоні конфлікту. Гендерне насильство або взагалі не згадується, або ж зазначається тільки разом з іншими порушеннями, як наприклад, порушеннями майнових прав (крадіжками або незаконною конфіскацією майна), вчиненими проти широких соціальних груп (наприклад, вимушених переселенців/біженців). Через те, що гендерне насильство в зоні конфлікту так наполегливо ігнорується, цей злочин маргіналізується. Внаслідок такого ставлення ця проблема ніколи не була об'єктом ретельної уваги громадянського суспільства та жодного разу не була включена до списку першочергових вимог, висунутих до уряду. Представники Міжнародної федерації за права людини (FIDH), які активно

співпрацюють з Міжнародним кримінальним судом (МКС), також заявляють про те, що в Україні замовчуються факти зґвалтувань, вчинені на сході держави.

Крім того, проведений аналіз судової практики свідчить про те, що:

- 95% позовів, які розглядаються з приводу застосування ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішнього переміщення осіб», подаються жінками;
- неотримання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщених осіб або необізнаність з іншими формальними вимогами доволі часто стає перепорою для отримання жінкою захисту своїх прав в суді, оскільки суди залишають відповідні позовні заяви без руху;
- основними категоріями справ за участю жінок-ВПО є сімейні справи (стягнення аліментів, розірвання шлюбу, встановлення факту народження дитини), соціальні (отримання адресної допомоги, оскарження відмови у виплаті пенсії за новим місцем проживання), адміністративні (оскарження відмови в реєстрації як ВПО), трудові (розірвання трудового договору).

Просування гендерної рівності в Україні: позитивні законодавчі кроки та громадські ініціативи

Окрім запровадження гендерних квот на місцевих виборах, в якості позитивних змін в законодавстві можна також відзначити нове для юридичної практики України поняття *гендерної ідентичності*, запроваджене ЗУ «Про внесення змін до Кодексу законів про працю України щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації з правом Європейського Союзу», яким заборонено дискримінацію у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від *гендерної ідентичності*.

У затвердженій Указом Президента України Національній стратегії у сфері прав людини серед основних завдань визначено ***забезпечення рівних прав та можливостей жінок***

і чоловіків.

В Стратегії констатується *необхідність впровадження міжнародних стандартів щодо забезпечення гендерної рівності, в тому числі на законодавчому рівні; удосконалення механізмів забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; створення умов для збалансованої участі жінок і чоловіків у громадсько-політичних процесах, прийнятті суспільно важливих рішень; проведення комплексних заходів щодо подолання гендерної дискримінації, в тому числі гендерних стереотипів; забезпечення рівності у доступі до правосуддя. Також самостійним завданням названо необхідність **протидії гендерному насильству, торгівлі людьми та рабству**. Серед заходів в освітній сфері, серед іншого, передбачено **включення до навчальних програм тем з питань прав і свобод людини, зокрема гендерної рівності**.*

23 липня 2015 р. в Міністерстві освіти і науки відбулося перше засідання робочої групи з питань політики гендерної рівності та боротьби з дискримінацією у сфері освіти. Зараз МОН працює над положенням про науково-методичну раду, відповідно до якого на

конкурсних засадах будуть сформовані науково-методичні комісії з різних галузей знань. До роботи в науково-методичних комісіях можуть бути залучені експерти з гендерної рівності для розробки стандартів, які включатимуть гендерні компетенції випускників вищих навчальних закладів.

26 березня 2016 р. в Києві відбулася українська прем'єра документальної п'єси «Сім», що складається з інтерв'ю семи активісток, які борються за права жінок в різних країнах – Афганістан, Північна Ірландія, Росія, Гватемала, Пакистан, Камбоджа та Нігерія. Сім жіночих історій розповідають про боротьбу з дискримінацією, домашнім насильством, сексуальними знущаннями та порушенням прав жінок – як у власному житті, так і в суспільстві в цілому. 25 листопада 2016 р. читання п'єси, приурочене до Міжнародного дня боротьби за ліквідацію насильства проти жінок, відбулося в сесійній залі Верховної Ради України.

Як позитивний момент можна відзначити отримання «Відзнаки гендерної рівноваги» поліцією Києва (30% жінки) за зусилля в подоланні гендерного розриву в Україні.

Українські ЗМІ дискримінують жінок?

Дослідження ІМІ

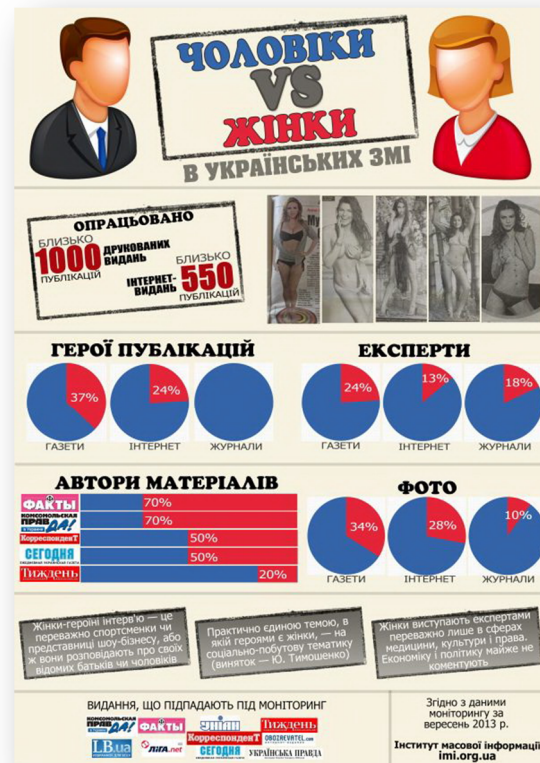
В українських ЗМІ рідше з'являється інформація про жінок, ніж про чоловіків, зокрема чоловіки є героями публікацій, в середньому, у 80% випадках, і лише 20% матеріалів ЗМІ присвячені жінкам. Такі дані продемонструвало дослідження гендерного балансу в українських ЗМІ Інституту масової інформації (ІМІ). В рамках дослідження експерти ІМІ за місяць проаналізували близько 1000 матеріалів в Інтернет виданнях та 550 - у друкованих ЗМІ. Експерти ІМІ аналізували кількісні показники - присутність жінок і чоловіків в якості авторів, героїв статей та експертів, та якісні - контекст, у якому жінки представлені в ЗМІ, та зміст фотографій.

В результаті дослідження з'ясувалось, що жінки здебільшого згадуються в несерйозних публікаціях, світській хроніці, плітках про сімейне життя відомих людей, описі суконь

тощо. В кількості ілюстрацій жінки також значно поступаються чоловікам - 24% проти 76%, при цьому їхні фото ілюструють зазвичай світську хроніку, рубрики «Сім'я» чи «Здоров'я».

За даними ІМІ, у ЗМІ лише 18% експертів є представниками жіночої статі. При чому, жінки виступали експертами в питаннях медицини, культури та права і практично не коментували події у політиці, економіці (за винятком коментарів від прес-секретарок, в яких жінки виступали швидше не як експерти, а як коментатори).

Також дослідження українських ЗМІ показало, що найгірше гендерного балансу дотримуються

журнали, 100% героїв у проаналізованих матеріалів яких є чоловіки. У газетах інформація про чоловіків становить 63%, однак, ці дані експерти пояснюють специфікою видань - газети досить часто друкують життєві історії, героями яких переважно виступають жінки. Дослідження ІМІ також показало, що практично єдиною темою, в якій жінки виступають основними героями, були матеріали на соціально-побутову тематику, винятком є публікації, присвячені деяким жінкам у політиці.

За матеріалами регіональних ЗМІ

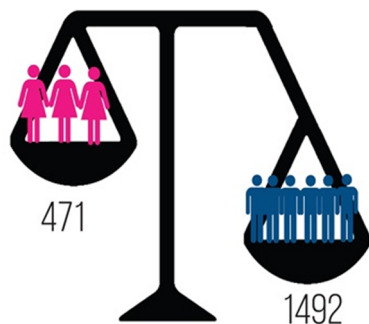
У матеріалах регіональних ЗМІ жінки згадуються майже втричі рідше ніж чоловіки.

Найбільше жінки в якості експерток присутні у волинських та харківських ЗМІ, найменше - в запорізьких.

Експерти ІМІ оцінювали гендерний баланс у друкованих та Інтернет ЗМІ наступних регіонів: *Вінниця, Дніпро, Запоріжжя, Луцьк, Одеса, Полтава, Ужгород, Харків, Херсон, Чернівці.*

Зокрема, протягом періоду моніторингу, в Аналогічна ситуація в регіональних ЗМІ з десяти регіонах зафіксовано **471 згадку** героями та героїнями журналістських про **жінок-експерток**, порівняно матеріалів: чоловіки втричі частіше стають до **1492 згадок** про **чоловіків-експертів** героями публікацій, ніж жінки. Так, експертами ІМІ зафіксовано **1359** згадок про **героїнь** та **4357** згадок про **героїв** у регіональній пресі під час моніторингу.

ЕКСПЕРТКИ ТА ЕКСПЕРТИ В РЕГІОНАЛЬНИХ ЗМІ

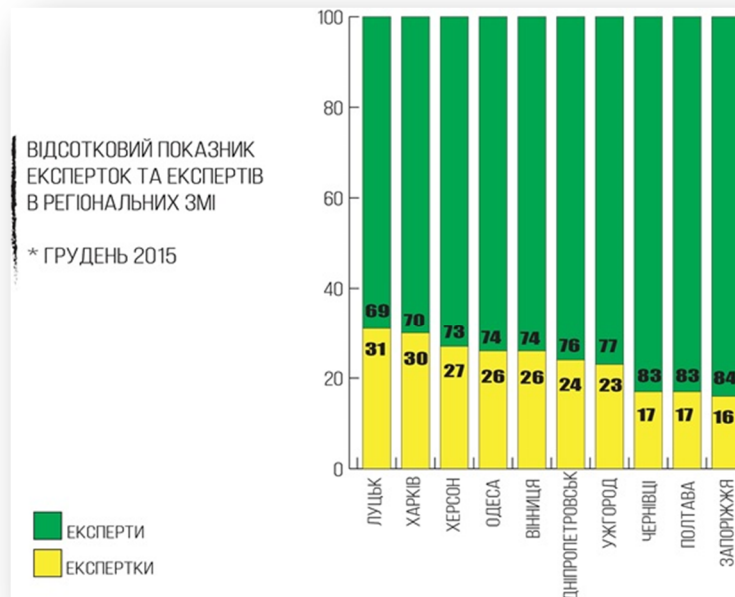
ГЕРОЇНІ ТА ГЕРОЇ В РЕГІОНАЛЬНИХ ЗМІ

Експертки в регіональній пресі

Аналіз регіональних медіа засвідчив, що *найліпші показники зафіксовано у волинських ЗМІ*, де відсоток жінок-експерток склав 31%, відповідно чоловіки-експерти мають 69%. Схожа тенденція прослідковується в *Харкові* - на коментарі експерток припало 30% від загальної кількості коментарів, тоді як експерти-чоловіки присутні в ЗМІ вдвічі частіше - 70%.

Найнижчі показники зафіксовано в *Запоріжжі* - 16%, а також у *Полтаві та Чернівцях*, де жінки

виступають в ролі експерток лише в 17% публікацій.

В *херсонських* ЗМІ експерти ІМІ зафіксували показник у 27% експерток та 73 % чоловіків-експертів у регіональній пресі. Схожі показники зафіксовано в *Одесі* та *Вінниці*, де жінки експертки в місцевій пресі та мережевих виданнях мають по 26% від загальної кількості коментарів.

Гірша ситуація в *Дніпрі*, де чоловіки-експерти мають більшу популярність, ніж експертки. Так, експертки прокоментували 24% матеріалів, відповідно на експертів-чоловіків припало 76% всіх коментарів. На *Закарпатті* ситуація з жінками експертками теж має типовий показник - 23% жінки та 77% чоловіки-експерти.

Кількісні показники

Варто зазначити, що на *Волині* зафіксовано найвищий кількісний показник згадок про експерток. У друкованій пресі - 27 випадків, в он-лайн виданнях - в 3,5 рази частіше (96 випадків).

В *харківській* друкованій пресі 25 згадок про експерток, в мережевих виданнях

зафіксовано 37 експерток. У *Дніпрі* в он-лайн ЗМІ зафіксовано 43 публікації з експертками, тоді як у газетах трапилося лише 16 матеріалів. Схожі кількісні показники в *Запоріжжі* - 16 експерток у друкованій пресі та 17 експерток в он-лайн ЗМІ зафіксовано під час моніторингу.

Цікаво, що в центральній Україні прослідковується нижчий кількісний показник жінок-експерток. Наприклад, у *Вінниці* експерти ІМІ зафіксували лише 12 експерток у друкованій пресі, і в он-лайн ЗМІ 23 експертки. На *Полтавщині* показники ще нижчі - лише 10 експерток у друкованій пресі, та 14 - в он-лайн виданнях.

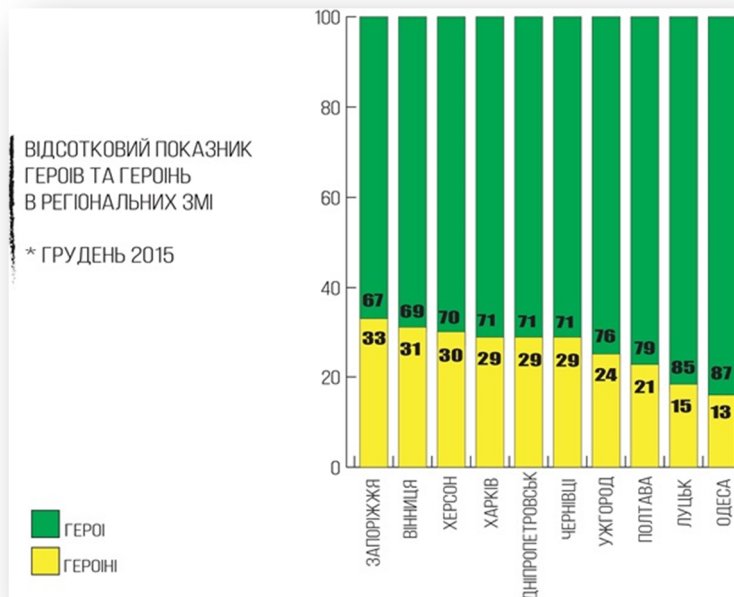
На *Закарпатті* низький показник експерток в друкованій пресі - 9 випадків, однак в мережевих виданнях показник сягає 34 згадок експерток у публікаціях.

Одеські ЗМІ не потішили високими показниками, так, в місцевих он-лайн ЗМІ 25 згадок про жінок-експерток, у друкованій пресі - лише 9 випадків. У Чернівцях ситуація з експертками наступна: в друкованих ЗМІ - 15 жінок-експерток, в мережевих виданнях зафіксовано 18 експерток.

У Херсоні нетипова ситуація, тут навпаки в он-лайн ЗМІ зафіксовано 10 матеріалів з експертками, натомість у друкованій пресі більше - 15 випадків.

Жінки-героїні журналістських матеріалів у регіональній пресі

Дослідження ІМІ показало, що найвищий відсотковий показник жінок як героїнь журналістських матеріалів спостерігається у запорізьких ЗМІ, порівняно з іншими містами, що підлягали моніторингу. У запорізьких ЗМІ, жінки є героїнями 33% публікацій, трішки нижчі показники у вінницьких та херсонських ЗМІ,

жінки-героїні тут лише у 31% та 30% публікацій.

Середній показник серед міст, що увійшли до моніторингу, показали *Харків, Дніпро, та Чернівці*, які мають по 29% матеріалів, у яких жінки є головними героїнями. На *Закарпатті* чоловіки втричі частіше стають героями публікацій, ніж жінки, відповідно на останніх припадає лише 24% від загальної кількості матеріалів. Дещо схожа ситуація прослідковується у *Полтаві* - в місцевих ЗМІ жінки стають героїнями лише у 21% публікацій. Найнижчі показники зафіксовано в *Луцьку* - 15% публікацій, та в *Одесі* (жінки є героїнями лише 13% журналістських матеріалів у друкованих та он-лайн ЗМІ).

Кількісні показники

У волинських ЗМІ зафіксовано найвищу кількість згадок про героїнь - 209 випадків, сюди зараховано 162 публікації в он-лайн виданнях та 47 у друкованій пресі, де жінки були провідними героїнями в матеріалах. У *Запоріжжі* загальна кількість згадок у місцевій пресі під час моніторингу склала 203 випадки, з них 69 - у друкованих ЗМІ та 134 в он-лайн.

На відміну від Волині та Запоріжжя, у *Дніпрі* значно нижчий показник згадок - 147 (41 матеріал в пресі та 106 у мережевих ЗМІ). На *Закарпатті* 142 публікації з жінками, з них 29 у друкованій пресі та 113 в он-лайн.

Середні показники серед міст, що увійшли до моніторингу мають ЗМІ центральних областей. Так, у *Вінниці* 130 публікацій, на *Полтавщині* 124 (зокрема 40 публікацій у пресі, 84 випадки в он-лайн). *Чернівці* мають схожі результати - 81 випадок в он-лайн та 49 у друкованій пресі, що становлять 130 публікацій, де жінки були головними героїнями матеріалів.

115 публікацій з жінками-героїнями

зафіксовано в *харківських* місцевих ЗМІ, в он-лайн - 48 публікацій, однак в пресі показник трішки вищий - 67.

Найнижчі показники зафіксовано в одеських та херсонських ЗМІ. Під час моніторингу в *Херсоні* зафіксовано лише 41 матеріал, де жінки були героїнями публікацій. В газетах - 21 матеріал, в мережі - 20. В *Одесі* цей показник трішечки вищий - 49 публікацій (17 в пресі та 32 в он-лайн).

Якісний аналіз

Дніпро

Під час моніторингу, за даними регіональних представників, виявилося, що жінки експертки частіше з'являються у темах, що мають *соціальне спрямування*: керівниці соціальних служб, відомств, що опікуються питаннями соцзахисту, керівниці структур Пенсійного фонду, радниці з гуманітарних питань, керівниці прес-служб тощо, а також волонтерки.

З експертів чоловіків безумовним лідером став голова Дніпровської облдержадміністрації. Він дає коментарі і про допомогу бійцям АТО, і про новорічні свята, і про реформи та виконання показників бюджету. З одного боку очевидно, що таке засилля голови ОДА в матеріалах є проявом джинси - свідомої чи несвідомої, але така ситуація виявляє не лише просування іміджу голови ОДА чи прихованого «культу особистості», а й небажання журналістів опрацьовувати релізи, взяти коментар у чиновника або чиновниці, яка має більш явний стосунок до результатів роботи чи сфери діяльності. Нерідко такими експертами виступають жінки. Тому в такий спосіб замовчується висвітлення їхньої роботи та звужується присутність у інформаційному просторі. Наприклад, у матеріалах, що стосуються допомоги бійцям АТО могли би цілком гармонійно виглядати коментарі координаторки центру допомоги, чи радниць голови ОДА.

Також у дніпровських ЗМІ висвітлюються публікації *про волонтерську роботу*, де жінки є героїнями та експертками публікацій.

Харків

У харківській місцевій пресі жінки найчастіше коментують *події суспільного значення*: реформа освіти, зовнішня політика та економіка, питання реабілітації воїнів АТО, правопорушення, гуманітарні питання. Чоловіки-експерти коментують переважно політичні, владні питання. Це пов'язано з тим, що більшість керівних посад займають чоловіки. А у наданні коментаря для ЗМІ зберігається традиція ієрархії.

Чимало згадок героїні-спортсменки в темах про *спорт*. Під час моніторингу в Харкові проходив *конкурс краси* - "Королева Харкова". Відповідно, значна кількість публікацій була присвячена цій події. На відміну від інших промоніторених ЗМІ, новини про спортивні досягнення жінок подаються так само повно та із зазначенням імен учасниць, як і чоловіків.

Значна кількість матеріалів про *переселенок, волонтерок*, в Інтернет ЗМІ часто героїнями матеріалів стають жінки, які загинули чи постраждали внаслідок ДТП, нещасних випадків і жінки, що постраждали від стихійного лиха та ті, хто потребує допомоги. Як в Інтернет

виданнях, так і в друкованих переважна більшість героїв - чоловіки. Найчастіше це чиновники, політики, учасники бойових дій, спортсмени, видатні діячі культури, мистецтва, громадські діячі.

Запоріжжя

За даними регіональних представників, у запорізьких ЗМІ експертки переважно виступають в коментуванні *соціальних тем* (гуманітарна сфера, соціальні послуги), *медичних, освітянських та культурних* питань та іноді – *питань ЖКГ*. Так, жінки коментували, зокрема, теми *волонтерства та патріотизму, питання культури, ситуації з усиновленням* в області.

Варто зауважити, що жінки-героїні тільки іноді виступають головними героїнями публікацій.

Дещо інша ситуація в запорізьких он-лайн виданнях. Важливо зазначити, що більшість з них є героїнями *кримінальних* стрічок новин. Це, як правило, жертви ДТП, надзвичайних подій, злочинців.

Чоловіки виступають більше героями кримінальних хронік (як злочинці чи потерпілі), також превалює військова тематика та, як ми вже наголошували, політична тематика.

В цілому тематика коментарів жінок-експерток в он-лайн дещо відрізняється від друку: тут превалюють коментарі щодо сфери ЖКГ та медицини.

Аналіз регіональної преси продемонстрував реальну низьку присутність жінок у пресі та он-лайн виданнях, а також відобразив теми контенту.

Такий високий відсоток присутності чоловіків у медіа зумовлений тим, що в реальному житті чоловіки дійсно займають багато керівних посад, вони створюють інформаційні приводи та, відповідно, коментують їх.

Відповідно простежується низька тенденція залучення жінок-експерток до "лайтових тем". Також існує проблема, що в регіональних ЗМІ до коментування певних ситуацій залучають тих самих людей, дефіцит експертів простежується також у всеукраїнських ЗМІ.

Помітна тенденція, що жінки в матеріалах стають героїнями матеріалів про культуру, освіту, благодійництво, красу. Також важливим є питання збільшення публікацій у

регіональних ЗМІ на спортивну тематику, де жінки стали з'являтися активніше. Тема переселенок та волонтерок траплялася фактично в кожному регіоні. Щодо тем криміналу, то зазвичай жінки демонструються як жертви та потерпілі.

Регіональні представники ІМІ здійснили дослідження щодо наявності експерток/експертів та героїв/героїнь в українській друкованій пресі та в мережевих виданнях. Дослідження проходили в десяти містах України: Вінниця, Дніпро, Запоріжжя, Луцьк, Одеса, Полтава, Ужгород, Харків, Херсон, Чернівці.

У кожному місті регіональні представники досліджували по чотири видання - дві популярні місцеві газети та два місцевих он-лайн видання.

Гендерно-орієнтоване бюджетування

Гендерно-орієнтоване бюджетування – визнаний у всьому світі ефективний інструмент досягнення гендерної рівності, який сприяє підвищенню ефективності використання бюджетних коштів.

Г'ОБ поєднує два процеси, не пов'язані між собою: забезпечення гендерної рівності і управління державними фінансами. З одного боку, заходи із забезпечення гендерної рівності переважно відносять до сфери захисту прав людини. З іншого боку, управління державними фінансами часто сприймається як суто технічний процес розподілу фінансових ресурсів, в тому числі і через бюджет. Гендерно-орієнтоване бюджетування поєднує ці процеси та засвідчує той факт, що принципи гендерної рівності можуть і повинні бути включені у бюджетний процес. У такий спосіб, *бюджет складається із врахуванням потреб усіх споживачів: чоловіків і жінок, хлопчиків та дівчаток*. Гендерно-орієнтовані бюджети є бюджетами, які відповідають реальним потребам суспільства.

ҐОБ включає аналіз різних впливів, які політика щодо доходів та розподіл державних ресурсів спричиняють на чоловіків і жінок. Виходячи з цього аналізу, в політику та бюджети можна вводити стратегічні задачі в напрямку зміцнення ґендерної рівності. Цей процес може допомогти *відповісти на наступні запитання:*

- чи досягають державні видатки різних груп чоловіків та жінок;
- як ґендерна рівність (або нерівність) може впливати на досягнення загальних цілей державних видатків (цілей бюджетних програм, цільових програм або політики);
- наскільки ефективним є розподіл державних ресурсів у задоволенні потреб і пріоритетів чоловіків та жінок і різних соціальних груп;
- чи скорочують або збільшують державні видатки ґендерний розрив.

Впровадження ґендерно-орієнтованого бюджетування впливає на формування збалансованого бюджету.

Принципи ґендерно-орієнтованого бюджетування

Існує декілька ключових принципів на які покладається ґендерно-орієнтоване бюджетування:

- **розуміння ґендеру** – знання того, як ґендер та ґендерні відносини побудовані у суспільстві та як їх оцінює Уряд. Такий принцип є відправною точкою у роботі щодо виправлення ґендерної нерівності та у напрямку рівного суспільства;

- **політична воля (прихильність),** що продемонстрована політичними лідерами означає встановлення

бачення та забезпечення роботи із гендерної рівності на довгострокову перспективу;

- **встановлення нових вимог до системи збору статистичних даних** - суттєві недоліки щодо збору даних перешкоджають проведенню гендерно-чутливого аналізу. Дані з розбивкою по статям є необхідною передумовою для оцінки впливу гендерної політики;
- **прозорість, партнерство і співробітництво** між фахівцями з бюджетування та експертів у галузі гендерної рівності, а також участь зацікавлених сторін поза Урядом (громадянського суспільства та зовнішніх експертів) на всіх етапах діяльності.

Законодавство ґендерно-орієнтованого бюджетування

- Пекінська декларація та Платформа дій 1995 року, після прийняття яких Україна взяла на себе обов'язки щодо заохочення ґендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок
- Доповідь про виконання Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок в Україні 2014. Доповідь підготована Міністерством соціальної політики України, та подається Генеральному секретарю ООН відповідно до статті 18 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.
- Закони, пов'язані з ґендерно-орієнтованим бюджетуванням:
 - ✓ Бюджетний кодекс України
 - ✓ Закон України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків"

- ✓ Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Державної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року"
- ✓ Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про Стратегію розвитку системи управління державними фінансами"

Рекомендації

➤ Необхідною є організація спільних заходів за участю представників державних інституцій і громадянського суспільства з метою вироблення спільного бачення подальших дій щодо ефективної реалізації принципу гендерної рівності в публічній і приватній сфері відносин. Один із напрямів – проведення широких інформаційних кампаній, спрямованих на подолання вкорінених стереотипів щодо соціальних ролей жінок і чоловіків, підвищення рівня обізнаності жінок, особливо в сільській місцевості, юридичної спільноти і в цілому широкої громадськості щодо їх прав і механізмів їх реалізації. Окремий напрям – формування вміння представників юридичної професії, в першу чергу суддів, ідентифікувати ті випадки, коли порушення прав та законних інтересів жінки стає наслідком дії дискримінаційних положень законодавства або гендерно-нейтральних законодавчих актів, які на практиці призводять до дискримінаційних наслідків, або ж гендерних стереотипів, які існують в суспільстві. Крім того, відповідні інформаційні

кампанії мають подолати сприйняття громадськістю, у тому числі юристами, уповноваженими державними органами, текстів міжнародних документів з питань забезпечення гендерної рівності як певних абстрактних конструкцій, які не пропонують конкретних моделей вирішення реальних життєвих спорів.

➤ Державі необхідно звернути особливу увагу на проблему домашнього насильства і насильства щодо жінок. В умовах збройного конфлікту значна частина чоловіків після повернення додому з зони АТО зазнає складнощів у працевлаштуванні та соціальній адаптації до звичайного життя, що в разі підвищує загрозу насильства (фізичного, психологічного, економічного, сексуального) з їх боку щодо членів сімей та родичів.

➤ Україна має докласти зусиль щодо приведення національного законодавства у відповідність із вимогами Стамбульської конвенції та створити усі необхідні передумови її ратифікації.

➤ В якості окремого завдання вбачається створення юридичних механізмів реалізації прав жінок, які потенційно можуть стати жертвами подвійної дискримінації (жінки-ВПО;

жінки передпенсійного віку; жінки, які проживають у сільській місцевості тощо).

- Парламентським комітетам спільно з громадськістю необхідно забезпечити, аби проект Трудового кодексу України був позбавлений суто патерналістських положень (заборона для жінок працювати у нічний час, заборона направляти жінок, в яких є діти до трьох років, у відрядження, тощо), які не захищають жінок, а знижують їх конкурентоздатність на ринку праці та формують в суспільстві уявлення про жінок як про об'єкт для зовнішньої опіки.
- Необхідним є перегляд процедури проведення гендерної експертизи законодавства, яка на сьогодні представляє собою суто формальний механізм. Існує потреба у виробленні належної методології її проведення і доступу громадськості до визначення пріоритетних актів, які підлягають такій експертизі та результатів відповідного аналізу.
- Україна має продовжити вироблення належних практик, які дозволять підвищити політичне представництво жінок.